

Dnevnik: Između sjećanja i traženja novoga

Željko Mardešić

29. siječnja 2005.

Završen je 45. teološko-pastoralni tjedan za svećenike u Zagrebu. Bilo je ugodno i zanimljivo. Barem meni koji se malo krećem i živim povučeno u svojem domu. Ovdje sam imao prigode susresti se i razgovarati sa svojim starim prijateljima i znancima koliko me je volja. Ne bez simbolike prvi je bio fra Bonaventura Duda. Ipak, opažam da je manje nazočnih u velikoj sjemenišnoj dvorani na Šalati, a među njima potpuno prevladavaju starije osobe. Mlađih svećenika gotovo da nema, što je vrlo zanimljiva pojava, koju bi trebalo istražiti. Jedino se je povećala ponuda knjiga i crkvenih potrepština, iako ne vjerujem u neku veću uspješnost prodaje. Predavanja su inače bila dobro pripremljena i s pozornošću saslušana. Dapače, u njima se je našlo dosta produbljenih misli i pronicavih zapažanja. Unatoč tomu, možda bi se moglo početi razmišljati o nekim promjenama, jer su predavanja – kao medij – u velikoj krizi. Današnji je čovjek, naime, skloniji slušati okrugle stolove nego duge učene govore. Nažalost, u nas posve izostaju ocjene pojedinih istupa u katoličkom tisku, pa dobivamo zapravo gola izvješća i prepisane sažetke, nešto kao stanje na cestama ili meterološki izvještaj. No i to je bolje nego nekršćanske polemike i potražnja za neprijateljem.

Napustio sam Sjemenište na Šalati i preselio se k sinu još jučer. Danas je zameo visok snijeg i zavladała sibirská hladnoća. Sigurno najveća u ovoj godini. Zato sam ostao doslovce zatvoren i prikovan u kući, osuđen samo na telefonske razgovore, čega i u Splitu u izobilju imam. Svejedno, skočio sam do kavane »Dubrovnik« gdje me je očekivalo veliko društvo. Od M. Grčića do J. Šenti-

je, ali i ostali. Pričanju nikad kraja. Uvečer se je uspio skupiti moj prijateljski krug koji se inače sastaje redovito ima više od dvadeset godina, posebice kad ja dođem zbog nekog posla prigodice u Zagreb. Ovaj put smo se našli u stanu Z. Berkovića. Pričanja su trajala dugo u noć, a večera je bila vrhunska. Uvijek sam tako zamišljao hranjenje bogova na Olimpu. Neka vrsta zbroja Platonove gozbe mudrosti i odlične hrvatske kuhinje. E. Fromm je pisao o bijegu od slobode, a meni se čini pravednije to nazvati dopuštenom i zasluženom zemaljskom radošću. Doduše malom, kako misli A. Camus.

30. siječnja 2005.

Zima nastavlja gristi, a pojavilo se je prvo razvedranje. Sunce sja, ali bez snage i topline. Kao lijepa crvena kugla. Hladnije je nego jučer. U Splitu puše orkanska bura, pa sam putovanje odgodio za ponedjeljak. Opet sam zatvoren u kući i jedino mi preostaje čitati novine. Najprije nedovršeni *Glas Koncila*, a onda jučerašnji *Jutarnji list*. U prvom obično sve pogledam i pregledam, što ponavljam već od njegova prvog broja. Razgovor s teologom V. Dugalićem dojmio me se kao vrlo smiren, pregledan i jasan, čega će nam zapravo u budućnosti sve više trebati. Barem kao pristupa i metode ako ne i sadržaja. Meditacije s V. Mandarić neizostavno pročitam, jer ženska duhovnost otkriva mnoge vidike koje mi muškarci redovito ne dosežemo. O drugome neću. Opširno sam o tome pisao u prošlom *Dnevniku*. Kukanje i beznade – koje je isključivo političkog podrijetla – može nas odvesti na krive puteve i svjetovna bespuća, a toga nam je ionako puna prošlost.

Što se tiče *Jutarnjeg lista*, on je subotom najbolje uređivan i obogaćen ozbiljnim priložima. Prepun je sitnih vijesti i opširnijih razmišljanja, vrlo različite kakvoće i opredjeljenja. Nalazim tako da je u Vukovaru otvoren privatni luksuzni hotel u prisutnosti predsjednika Sabora V. Šeksa. Kudikamo su, međutim, veća pozornost i prostor posvećeni izvješću o golemoj gužvi i stisci pred trgovačkim centrom *Mercatone*, gdje je priređena rasprodaja robe s prepolovljenim cijenama. Mene, dakako, više zanimaju druge stvari. Vidim da s katalogizacijom znanja ide teško i ne bez otvorena poricanja, unatoč žaru i oduševljenju akademika V. Paara. Ni s gruntovnicama nije ništa bolje stanje, premda ministrica pravosuđa V. Škare-Ožbolt tvrdi suprotno i nastavlja širiti optimizam. Čini se da u nas baš ni jedna ozbiljna društvena, politička i zakonodav-

na promjena ne može uopće proći bez nečuvene medijske gužve, žestokih prijepora, ideoloških svađa i političkih podmetanja. Naši bi apokaliptični katolici rekli da je tu, sigurno, na djelu Nečastivi ili Božja kazna. Stvari su ipak prizemnije. Svatko bi htio od toga nereda u društvu izvući neke koristi – bilo materijalne bilo osobnog isticanja – pa ne začuđuje da sve prije propadne nego što uopće i započne.

Ništa bolje nije ni u svijetu. Američka banka Riggs priznala je krivnju i pristala platiti 16 milijuna dolara globe, dok je u sudanskom zločinačkom napadu na jugu pokrajine Darfur ranjeno ili poginulo čak 100 ljudi. Britanski i američki ministri obrane dogovorili su strategiju izlaska iz Iraka, a srpski general V. Lazarević odlučio je otputovati u Haag na suđenje. Novinarka G. Jureško drži da je u nas seksualni odgoj bez kormilara. Stari stručnjak za religiju D. Pavičić piše o Međugorju na svoj način: malo šale, malo ozbiljno, pa komu se što sviđa neka uzme. Ako pretjera, odmah drugi put popravi. Sve je bolje od fanatizma. To me je život naučio.

Magazin u Jutarnjem listu obično počnem s drugim Pavičićem, jer on najdublje zalazi, ulazi i prilazi našim burnim društvenim zbivanjima, ne štedeći ni lijeve ni desne moderne »talibanizme«. Sad je riječ o formi visokoga školstva i o primjeni europskih mjerila u njemu. To tišti manji broj ljudi, ali je zauzvrat žestoko između sebe zavadilo našu intelektualnu elitu. Najzanimljiviji je svakako opis triju stajališta koja su zauzeli sveučilišni predavači prema toj reformi, bez obzira na fakultete: od teologije do arhitekture. Meni se čini da ćemo opet prisustvovati nadmetanju balkanske lukavosti i europske naivnosti. Tako smo u doba socijalizma izmišljali sve statističke podatke u poduzećima i s njima popunjavali obrasce. Imali smo dapače specijaliste za tu struku općeprihvaćenog varanja. V. Stipetić i Ž. Kustić dopisuju se preko novina u kojima obojica pišu svoje kolumne. Nekada su pripadali različitim ideološkim taborima, a onda poslije zajednički savjetovali predsjednika F. Tuđmana. Sada se opet ne slažu. Kuriozna putanja ljudskih sudbina. Ima tu još svašta za čitanje i razmišljanje. Ne treba nikako propustiti tekstove W. Montgomeryja. Više ćete iz njih naučiti nego od knjige sociologâ i politologâ, jer on poznaje dušu Sjedinjenih Američkih Država. Uostalom, kao i mi onu Hrvatske.

To su sve, naravno, novine i treba ih uzeti kao takve. Očekivati više značilo bi sebe zavaravati i druge precjenjivati. Mediji imaju svoju unutrašnju logiku zbog vanjskih razloga bolje prodaje. I to je

sve. Ljutnja malo pomaže ako i ne odmaže boljem razumijevanju mehanizma promidžbe i prodaje novina na tržištu informacija. U neke tajne nakane i zle planove jednostavno ne vjerujem. Dovoljna mi je vjera u trojednog Boga.

Zbog hladnoće nisam otišao na nedjeljnu misu u kapeli Ranjenog Isusa gdje sam nekad davno znao slušati poznate propovijedi svojega prijatelja i vršnjaka J. Turčinovića, pa mi je preostalo to učiniti kasnije u predvečerje dana. Izabrao sam crkvu u Frankopanskoj ulici vodeći računa o najmanjoj udaljenosti od tramvaja, jer su mi liječnici zabranili izlaženje po velikoj zimi. U današnjem smo Evaželju slušali govor na gori, sržnu poruku Kristove pouke o ljubavi, koju danas s mukom i teškoćom prihvaćamo u svakidašnjem životu. Zašto? Dugo smo se trudili biti dobrim političarima u komunizmu, pa smo zaboravili što to znači biti dobrim kršćanima izvan komunizma. A možda je nešto treće i meni sada nedohvatljivo.

Izlazim iz crkve i žurim na tramvaj. Zagreb je divan i sve svjetluca od smrznutih snježnih pahuljica na zemlji. Kao u zimskim pričama ili na slikama hrvatskih naivaca. Prolazim pokraj Hrvatskoga narodnog kazališta i sjetim se da je sinoć tu održan veliki ples po uzoru na onaj u Beču. Bože moj, gdje ti ljudi žive i koliko znaju o stvarnom siromaštvu svojih bližnjih i sugrađana? Jesu li uopće svjesni teškoga stanja u hrvatskome društvu i njegove izdržljivosti? Kao da više izazivaju nego što se zabavljaju. Barem će takav biti dojam podzemljara i proletera, a za stvarne nakane neće nitko niti pitati. Nisu ni Francuska, a niti Ruska revolucija planule toliko zbog sukobljenih ideologija koliko zbog nepodnošljive raskoši i lakoće življenja svojih kraljeva i careva. Narod je bio izazvan, a ne gladan. Sve mi se čini da će nam socijalizam biti ne samo »bolja prošlost« nego i vjerojatnija budućnost ako se ovako nastavi s divljanjem divljeg kapitalizma i plesovima u pozlaćenim dvorana Operi. A ni prvi socijalizam nije pao zbog ideologije nego – sjetimo se samo prijenosa iz Bukurešta – televizije, pa nema baš nikakva jamstva da se to neće ponoviti i s drugim socijalizmom pobune razjarenih masa. Naše televizije to već obilno i prekomjerno rade bez predaha, ne shvaćajući da plove na *Titanicu* koji ide ususret nevidljivim santama leda. A mi katolici naivno pazimo samo na ideološke i nacionalne predznake dok uopće ne opažamo duboke društvene promjene što nas sve mogu neugodno iznenaditi. Kao i nedavni pad Berlinskoga zida.

Da se razumijemo, nije ovdje nikako riječ o I. Račanu jer je on liberal, a ne ljevičar. Stoga stari ljevičari ne mogu postati vođama pobunjena i nezadovoljna naroda – što se je tijekom ovoga zadnjeg vremena bjelodano pokazalo – a novih ljevičara uopće nema na vidiku. Mjesto je, dakle, ostalo prazno i samo se čekaju predvodnici. Ostalo će lako planuti. Najmanje pak to ispražnjeno mjesto mogu ispuniti politizirani katolici, jer konzervativci nikad ne podižu revolucije.

Dao sam slobodna maha razigranoj mašti i futurološkim nagađanjima, a možda su sve to neka moja pobrkana znanja i staračke nemoći. Tko bi znao gdje je put do sutrašnjice i kako će to izgledati? Sociolozi nisu nikad bili dobri proroci.

Kod kuće smo jeli ukusne špagete s talijanskim začinom iz staklenke. Čovjek ne bi vjerovao koliko je ta hrana lagana i dobra prije spavanja. Ništa manje od kravljega mlijeka.

31. siječnja 2005.

Danas je najhladniji dan. Stalno zovem telefon 95 i provjeravam temperaturu na Trgu hrvatskih velikana u Zagrebu. Obećao sam, naime, doći na Prvi program Hrvatskoga radija u religijskoj emisiji o Drugom vatikanskom koncilu. Zajedno sa mnom u studiju će biti teolog Ž. Tanjić. Ipak, sve je proteklo u najboljem redu, jer su došli po mene i doveli me automobilom do pred sâma vrata zgrade u Prisavlju. Zima nije ni ogrezla, a kamoli prodrila do kostiju i bubrega. Moji su strahovi bili suvišni i nepovjerenje u tehniku golemo.

U studiju pričamo više od sat vremena. Nisam do kraja zadovoljan svojim nastupom. Čini mi se da nikada nećemo uspjeti dovoljno naglasiti i pokazati današnjem naraštaju koliko je Drugi vatikanski koncil bio prevažan događaj u novijoj povijesti Crkve, pun značenja, novosti i nade za vjernike. Posebno se to odnosi na nas u Hrvatskoj, gdje su se feudalni klerikalizam i politički katolicizam povezan s idejom nacionalnog oslobođenja duboko ukorijenili u vjernički mentalitet, zapriječivši time dostup do evanđeoskih preporuka i poruka o Bogu koji je postao čovjekom radi spasenja svih ljudi na svijetu. Dok je u bogatim zemljama Europe i Amerike dijalog s nevjericima bio akademska igra i bezopasan iskorak, dotle je ovdje u nas to često značilo izgubiti povjerenje svojih i ne steći naklonost od drugih. Trebalo je istodobno ostati političkim protiv-

nikom i postati kršćanskim prijateljem u dijalogu s onima koji ne vjeruju, što se je otkrilo vrlo zahtjevnom zadaćom i još težom provedbom. Danas to iz vremenskog odmaka od 40 godina bolje vidimo, premda tada nismo bili svjesni svega što se je zbivalo. Ipak, nije nikako bila riječ o našem hiru, izdaji ili o popuštanju, nego o naku Drugoga vatikanskog koncila koji smo morali ostvarivati u našim prilikama, jer je upravo Crkva to tražila, a nas zdušno podupirala i poticala. Nismo šutjeli nego smo pokušali govoriti drukčijim jezikom – onim ljudskim i prijateljskim – posve različitim od onog koji se je rabio prije toga u iskazima osuda i prokletstava. To je sve, ali u isti mah i bitno novo i evanđeoski staro u kršćanskome pristupu svijetu. Neki koji su pozvani o tome svjedočiti nekako se boje da ne bi ispali premalim protivnicima komunizma, a to očito nije u suglasju s političkim katolicizmom koji u nas uzima maha i nameće se kao službeno stajalište Crkve, što, naravno, nije istina i ne može nikada niti postati. Valjda je poslije toliko iskustava jasno da Crkva ne može biti baš nikomu neprijateljem.

Nekoliko kratkih razmjena mišljenja s Ž. Tanjićem i odmah me čeka put autobusom do aerodroma, a onda let u Split. Vrijeme se popravlja i bura je posustala. Uzimam *Vjesnik* i listam na brzini njegove brojne stranice. Ima odveć teksta i to nije dobro za modernog čovjeka. Nekako mi se čini da rubrika *Stajališta* polako gubi onu svoju nekadašnju svježinu i novost. Javlja se uvijek isti ljudi i ima previše bojovnosti, političke i ideološke s obiju strana. Više je svađa nego razmjene mišljenja, ali se tu ne može mnogo učiniti. Nepovoljno društveno ozračje djeluje, a ono je pogubno i to će neko vrijeme još potrajati. Već bi se mogao napraviti popis ljudi koji svojim pisanjem uništavaju okoliš. Ali ne radi odstrjela nego ozdravljenja. Tu bi urednici morali pripomoći, a ne nasjedati na senzacije. Njih ionako ima odveć. Mržnja nikomu ne pomaže, najmanje onima koji je potiču.

Let traje vrlo kratko i čovjek ima dojam da, čim je uzletio iz Zagreba, odmah počne slijetati u Split. Bio sam bez susjeda u trosjedu pa mi je ostalo dosta vremena za meditiranje. Sve me kopka po savjesti da sam u završnoj raspravi na Šalati možda bio grub prema nekima koji su pitali i tražili odgovor. Zato im se ispričavam ako ovo budu čitali.

Nakon povratka kući objed sam pojeo u miru, a onda otišao spavati. Nažalost, nije išlo, možda zbog premorenosti i zbroja jakih dojmova iz Zagreba. Prelistavam novine, ali bez žara i znatiže-

lje. Više iz navike i običaja. *Slobodna Dalmacija* danas javlja o upletenosti naših državljana u lažiranje utakmice u njemačkom prvenstvu i to u korist »hrvatske kladioničke mafije«. Pokazat će se da nam je to najuspješniji izvoz u Europsku uniju. Velika je bura na Jadranu zaustavila trajekte u lukama, dok psi u Splitu traže topliji i gostoljubiviji dom. Ljudi će jamačno doći poslije na red. Otok Vis ostao je bez sudstva, što je jamačno bolje nego da ono loše obavlja svoj posao. Kao u Supetru na Braču. U Vrgorcu je sva vlast predana maškarama, pa očekujemo da se to ponovi u cijeloj zemlji. Možda bi nam oni uredili društvo bolje od političara i stručnjaka. Moj školski prijatelj J. Mirošević, ugledni glazbeni kritičar, objavio je knjigu *Dežurno uho* u kojoj je sabrao svoje vrijedne osvrte. Sociolog i bivša političarka – znam je još s marksističko-kršćanskih okruglih stolova – u tjednom horoskopu predviđa da će se »bikovima« umnožavati nesporednosti, što se vjerojatno odnosi na ovaj moj *Dnevnik*, koji mnogi mogu shvatiti odveć doslovce i previdjeti ludičke sastojke u njemu.

Današnji *Jutarnji list* počinje s viješću o pregledu ultrazvukom jednoga malog kajmana, koji je kućni ljubimac pomoćnika ravnatelja bolnice na Rebru, i to preko reda, dok su brojni pacijenti strpljivo čekali da uđu k istom liječniku. Zaista strašan prekršaj i zločin, potreban istražiteljske intervencije saborskog povjerenstva. B. Mikšić izlazi na lokalne izbore, a J. Sedlar snima film o izbornoj prijevari za američki program PBS. Davno, prije tridesetak godina upoznao sam ga u uredništvu katoličkog mjesečnika *Veritas* u kojemu je objavljivao kratke tekstove vjerskog sadržaja. Poslije ga je život odnio na posve druge i drukčije puteve. Možda bi film o njemu bio zanimljiviji od njegovih filmova. D. Pavičić nam ne da ni trenutak mira i odmora sa svojom proizvodnjom iznenađenja: čak 50,5 % svećenika misli da brak ne bi smetao njihovoj službi. Nastavlja se i zaoštava prijepor o načinu uvođenja seksualnog odgoja u našim školama. U sadašnjem času valjda nema uzbudljivije i čitanije teme od one koja spaja pravo na slobodu seksa i crkvene nastupe u javnosti. Sociolog i stručnjak za to područje A. Štulhofer najavljuje pravi mali rat s Crkvom i njezinim predstavnicima. Bit će mrtvih i ranjenih kao u Wagnerovim velikim operama. Kao da se time odlučuje sudbina svijeta i Hrvatske u isti mah. A zapravo novine samo stvaraju i potiču intrigantne teme da bi bile što prodavnije i čitanije. Crkva pak ne bi smjela nasjesti tim tržišnim trikovima i trebala bi vidjeti kako se slične medijske zavrzlake i trakavi-

ce rješavaju u zapadnjačkom društvu. Sigurno s jedne i s druge strane mirnije, razumnije, bolje i stručnije. Više sabranosti, osjećaja za trenutak, pripremljenosti i načina priopćavanja ne bi nikomu škodilo. Barem u tome Crkva ima dugu i poučnu tradiciju. Ako počne govoriti kao svijet, bit će to upravo ispunjenje nakana toga svijeta.

Opet sam se razbrbljao o medijima, a mislio sam napisati malo i kratko. To se zove bolest starijih ljudi koji svojim dosadnim pričama gnjave bližnje oko sebe. U *Latinici* se raspravljalo o prodaji otokâ uz jadransku obalu. To je moj emocionalni problem, jer mi je podrijetlo vezano uz more. Oliver Dragojević rekao bi da more nosi u sebi, a ne da ga gleda oko sebe. Iz moje kuće u Komiži vidi se pučina kojoj nema kraja. Zato teško mogu ostati objektivan. U emisiji su pale zaista teške i krupne riječi koje dosad nismo nikad čuli: »sve bi ih trebalo zatvoriti na Golom otoku«.

1. veljače 2005.

Još se odmaram od putovanja u Zagreb, pa me jutros sunce preteklo i zateklo na spavanju. Unatoč hladnoći treba svakako posjetiti prijatelje u kafiću na Dobriću, gdje pijemo tople čajeve i razgovaramo o svačemu pomalo. Dakako, najviše o politici, a onda o bolestima. Nema ni jednog od nas koji nije umirovljenik. Obično prije pročitam novine kako bih bio što spremniji za idejne okršaje i humoristična prepucavanja. Da nema šale, teško bi se izdržalo. Ipak, na najvećoj su cijeni uspomene, i to osobito one kojih se svi u društvu sjećaju i pamte.

Vraćam se kući autobusom broj 6 koji je prepun umirovljenika, jer oni, u pravilu, svi ranije objeđuju. Jedni šapću između sebe, a drugi galame kao da su na nogometnoj utakmici ili u ribarnici. Najviše se govori o sinoćnjoj *Latinici* i o prijatnijim političarima da ih valja sve zatvoriti na Golom otoku, slično nekadašnjim informbirovcima. To bi, naime, trebalo biti dodatna kazna i zasluženo poniženje. Čini se da narodu počinje sve više goditi radikalna patetika i retorika, što može ispasti loše i dobro, kako bi rekao D. Pavičić.

O novinama ću najkraće, i to samo o *Slobodnoj Dalmaciji*, jer mi kućni obračun ne dopušta povećanje blagostanja. Imam i ja svojeg I. Šukera, koji pomno prati stanje u obiteljskoj blagajni, pa povremeno uvodi stroge restrikcije. Obično novine stradaju prve.

Povjerenik Europske komisije za proširenje izjavio je da je Hrvatska vlada pregovarala s A. Gotovinom, a umirovljenog generala JNA P. Strugara Haaški je sud kaznio s osam godina zatvora za granatiranje Dubrovnika. Bioproгноza me upozorava da se čuvam hladnoće, što je od njih zaista pohvalno. Vuk Drašković smatra da su četnici oslobodilački pokret, a pomoćnik ravnatelja bolnice na Rebru oštro opovrgava pisanje tiska, jer mali kajman nije njegov ljubimac i bio je zapravo na promatranju radi posve znanstvenih istraživanja. Tako je ova afera završila sretnim ishodom. Za razliku od onih ozbiljnih i pravih. Da ne zaostane i *Slobodna Dalmacija* se je pobrinula razgovarati s dvama splitskim teolozima o ustanovi celibata u Katoličkoj Crkvi. Korisno je to pročitati, a još više o tome razmišljati.

Opet mi se po glavi vrti problem izostanka mladih svećenika s ovogodišnjeg okupljanja na Šalati u Zagrebu. Jer to su svi nazočni jednako zamijetili i tražili dublje razloge. Najlakše bi bilo odgovoriti da mlađe svećenike to jednostavno ne zanima i zašto bi se onda gnjavili nečim što im je dosadno. Što, međutim, sociologija religije kaže o tome? Sjećam se velikoga društvenog istraživanja o stavovima hrvatskih svećenika koje je onodobno proveo Lj. Plačko. Dobiiveni rezultati bili su objavljeni u *Svescima* u zajedničkom broju u godini 1974. Poslije je sociolog S. Tadić napisao knjigu *Služitelji svetoga* koja se je također bavila temom položaja svećenika u Crkvi. Inače, u suvremenoj društvenoj znanosti postoje vrsne i odlične studije o tome i suviše ih je ovdje navoditi. Nedavno je talijanski sociolog M. Offi napisao djelo *I preti* u kojoj je dan stručan prikaz i cjelovit pregled uloge i stanja identiteta katoličkoga svećenstva u modernom svijetu. Poznato je da su se nekada župnikove riječi o svim pitanjima života i smrti primale s velikim uvažavanjem i gotovo bez prigovora. Sve što je on govorio imalo je neprijeporno značenje i trajnu važnost. Bio je ukratko apsolutni autoritet za svjetovne i vjerske stvari. No negdje potkraj 20. stoljeća nastaju dalekosežne promjene u društvu, što će onda dovesti do krize svećeničkog poziva, koja se je prije svega ogledala – barem izvanjski – u smanjenju broja zvanja i u zatvaranju sjemeništa. Poslije je došlo do osjetnog napuštanja i jačega prorjeđivanja kleričkog dijela Crkve. To se je pokušalo nadoknaditi na dva načina: većim sudjelovanjem laika u crkvenom životu i boljom prilagodbom odgoja svećenika za nove prilike. Stoga se je pokazala potrebnom stanovita specijalizacija klera: za mlade, ovisnike, siromašne, bolesne, zatvoreni-

ke, političare, gospodarstvenike, pomorce i športaše. U novije pak vrijeme oni postaju nositeljima liturgijskoga slavlja u golemom arhipelagu unutar crkvenih pokreta i zajednica koji okupljaju isključivo laike. I lik se svećenika mijenja, jer prestaje biti službenikom svetog i postaje osobnim svjedokom duhovnoga u jednom posve svjetovnom svijetu. Brat je ljudima i prijatelj potrebnima, pa se nužno kudikamo više susreće s ravnodušnim tražiteljima smisla nego s ideološkim neprijateljima kršćanstva. Svećenik je danas – silom prilika i okolnosti – samo jedan od mnogih glasova nade među mnogim drugima, a ne neupitni posjednik istine i vođa vjernika u župi. Ako nije spreman i odgajan za to, teško se snalazi i sve počinje ići naopako.

Time zacijelo tema o izostanku mlađih svećenika na ovogodišnjem tečaju u Zagrebu nije nikako iscrpljena i dovršena. Čini se, dapače, da razloge treba više tražiti u tome što su oni mladi ljudi nego što su svećenici. A njihov se je svijet stubokom promijenio i danomice se mijenja. Tko to ne vidi, uzalud se trudi razumjeti današnje društvo i njegovo usmjerenje razvoja. Naraštaj rođen u doba studentskoga pokreta iz godine 1968. rastao je izvan ili čak pobunjen protiv svih institucija i autoriteta, uključujući tu i Crkve. Zato je njihov identitet nestalan, a društveno stanje privremeno. Ništa im nije sigurno i čvrsto, jer se sutra može lako sve promijeniti. Bavljenje športom, gledanje televizije, slušanje glazbe, susreti s vršnjacima, druženje bez zastoja, odsutnost generacijskog sukoba, traženje slobode pod svaku cijenu i bez granica, solidarnost i užitak u trošenju učinila je današnju mladost posve različitom od one iz mojega djetinstva, ali i mnogo kasnije sve do velikih društvenih obrata osamdesetih godina prošloga stoljeća.

U takvome društvenom sklopu naglašenog individualizma – inače napadanog i ozloglašenog od stanovitih ideologa konzervativizma – ne vodi se dovoljno računa o mogućnosti da je on možda manje nastao kao puka sebičnost, a više je bio posljedicom stvaranja velikih i moćnih sustava, jednako medijskih i novčanih, pred kojima su se mladi počeli osjećati obespravljenima i frustriranim u najvećoj mogućoj mjeri. Zašto uostalom ne bi bježali pred tobožnjom vanjskom slobodom tržišta – ideja, ponašanja i stvari – u svoj osobni preostali slobodni prostor male sreće i velike samostalnosti. Nejasno se sjećam kako je A. Camus davno o tome pisao i krizu crkvenoga kršćanstva pripisivao upravo njegovim velikim idejama koje nisu našle živa odaziva u malim ljudima i u njihovu

shvaćanju zemaljske radosti. Krista se nitko nije bojao, jer je u utjelovljenju bio priprost i dobar čovjek, a ne bojovan ideolog i širitelj straha. Pomagao je ljudima, a ne osuđivao. Nije onda iznenađenje da iz svih socioloških istraživanja proistječe da su baš politika i crkvene religije danas najmanje poštovane i prihvaćene vrednote u mladim Europljana. Dovoljno će biti prelistati knjigu – prepunu statističkih tablica i brojeva s naslovom *Cultures jeunes et religions en Europe*, što ju je uredio švicarski sociolog R. J. Campiche, pa se uvjeriti kako stvari stoje, a ne se zavaravati i odbijati pogledati istini u oči. Drugi je pak sociolog R. W. Roof u Sjedinjenim Američkim Državama napisao djelo *A Generation of Seekers*, u kojemu opisuje tu pojavu, ali istodobno najavljuje dolazak »religije bez i izvan religijskih ustanova« koja se je oblikovala baš zbog spomenutog individualizma i nepovjerenja u sve ostale ustanove u modernom društvu: obitelji, škole, sveučilišta, vojske i države. Autoritet bez ljudskog lica i nedovoljne otvorenosti prema svim ljudima teško prolazi kod mladih. Otud, napokon, veća potražnja za duhovnošću nego za crkvenim uslugama, jer takva duhovnost označuje i izražava jednu izričito osobnu religioznost – danas iznimno traženu i prihvaćenu – u kojoj iskustvo i osjećaj imaju prevladavajuću ulogu, a ne vanjska stega, dogma i tradicija, nešto, dakle, što je mladima jamačno najviše tuđe i daleko. I na kraju, tko kaže da naše mlade – a preko njih i svećenike istoga naraštaja – ne zahvaća jednak val pretvorbe religioznosti koju sam ovdje pokušao površno prikazati. Nešto što je drukčije nije uvijek nužno i nekršćansko ili čak protukršćensko, jer može biti i kršćanskije od onoga što je jučer bilo i potrajalo. O Drugome vatikanskom koncilu tako kažemo da čini novo lice Crkve, a ne staro, pa se opet nitko ne buni.

2. veljače 2005.

Polako se uhodavam u svoj svakidašnji ritam življenja, a s tim ide i poboljšanje vremenskih prilika. Split je ipak na Sredozemlju, a ne na Dunavu. Jugo brzo zamijeni buru i sve dođe na svoje. Iz znatizelje večeras očekujem emisiju »U sridu« na televiziji Nova. Ima ta emisija dobrih humorističnih ulomaka, ali još nije našla ravnotežu između smiješnog i ozbiljnog. Neki gosti očito nisu *show* osobe i teško se privikavaju na taj žanr, pa zna ispasti loše i neuvjerljivo. Nije sve za svakoga. Humor je često teži i zahtjevniji od filozofije, teologije i matematike zajedno. Uostalom, kao i gastro-

nomija. Mnogi dobro kuhaju, ali je malo onih koji su od toga uspješli napraviti umjetnost, i to vrhunsku. Gledajte francusku, španjolsku i talijansku televiziju i lako ćete se u to uvjeriti. Kad smo već kod gastronomije, nije na odmet spomenuti kako su emisije iz toga umijeća možda danas najgledanije. Naravno, u smislu postmoderniteta, a ne predodžbi izglednijih ljudi iz vremena Ch. Dickensa ili M. Gandhija.

U nas je upravo prevedena jedna knjiga istaknutog sociologa C. Offea u kojoj, među ostalim, stoji kako su danas »Crkve u europskim društvima umjerene, pristojne i pomalo lijeve«. To mi se određenje čini ne samo vrlo zanimljivim nego prije svega točnim. Klizanje će se ulijevo, sigurno, nastaviti i dalje, jer je prostor društvene pravde i solidarnosti ostao potpuno prazan i neispunjen nakon brodoloma studenskih nemira i nadanja iz godine 1968. U tranzicijskim zemljama bivšeg socijalizma to se, nažalost, još jače osjeća, a na balkanskim vjetrometinama dramatično i prijeteće zaostrava. Ne znam koliko socijalni nauk Crkve može tu pomoći i utjecati na poboljšanje prilika. No bez prethodne deideologizacije društva, teško će se išta promijeniti. Najprije je, naime, stvorena građanska, pa onda poslije socijalna država. Bez prve, druga uopće ne može funkcionirati. A nama upravo nedostaje građansko društvo u doslovnome smislu riječi. Zato je ovdje odveć povijesti, primitivizma, osveta, nekulture, galame i razjarenosti. To treba liječiti, drugo će se samo od sebe nadodati.

Novine prenose izjavu predsjedatelja Europske unije o tome da se A. Gotovina mora predati, a naš Predsjednik nadodaje da policija i tajne službe trebaju dokazati da on nije u Hrvatskoj. U Otočac, Kistanje i u Civljane stiglo je deset srpskih povratnika, dok skupina branitelja traži osnivanje nove hrvatske televizije u kojoj bi se prikazivala događanja iz hrvatske povijesti. B. Vrhovnik počeo je svjedočenje pred saborskim povjerenstvom, a u Nepalju je kralj Gyanendre državnim udarom stavio u kućni pritvor političke čelnike Komunističke marksističko-lenjinističke stranke. Irak pak traži pomirenje i dijalog pošto su se izubijali bombama i istrijebili atentatima. Nije, naravno, idilično ni u Napulju, gdje su u ratu između mafijaških skupina ubijene četiri osobe. Za danas je dosta i previše. Nema dobrih vijesti ili nas štede od njih da se ne bismo razmazili.

Došla je nova *Kana*. Moji su se prijatelji Ž. Tanjić i V. Pavlinić napokon prvi usudili progovoriti o tjeskobnoj temi žrtava golemih

prirodnih nesreća u Aziji, koje su odnijele oko 300.000 nedužnih ljudi. Tema, dakako, drevna koliko i ljudski rod: od Gilgameša preko starozavjetnoga Joba do smrti dječaka u romanu *Braća Karamazovi* F. M. Dostojevskog. Hvala im na glasnom govoru, jer bi nas šutnja mogla učiniti manje kršćanima. Gdje uostalom to uopće piše da će kršćani u ovostranosti biti pošteđeni od boli, patnje, izazova, mučnih pitanja i teških sumnji ako nije baš suprotno. Iznimno čitani teolog i stručnjak za književnost Ch. Moeller – neka vrsta našega D. Šimundže – još k tomu dugogodišnji tajnik Vijeća za nauk vjere u Vatikanu napisao je krasne stranice o postojanju većih kušnji u kršćana nego u nevjernika u svojem višesveščanom *Littérature du XXe siècle et Christianisme*, što smo nekad s velikim oduševljenjem čitali i nismo se ništa sablažnjavali. Naprotiv, jačalo nam je vjeru i pouzdanje u Boga. Čovjek koji traži i pita nije ništa lošiji kršćanin od onoga tko misli da sve zna i malokad u sebi dvoji. Fanatizam zacijelo nije dobra vjera iako je često zamjena za lošu.

Obistinila mi se je slutnja u pogledu *talk showa* na TV Novoj. Inače zamjećujem da su naše lokalne, splitske televizije sve ispunjenije religijskim programom: od I. Grubišića do posebnih emisija na drugim kanalima. Tko je to mogao zamisliti prije desetak ili više godina? Bili bi ga proglasili ludim sanjarom ili opasnim opsjenarom. Nema dugo da su europski sociolozi priredili znanstveni skup u Parizu o ulozi sredstava za priopćavanje. Razmatrali su četiri teme: o slici religija u medijima; o strategijama religijskih zajednica prema medijima i vlastitu statusu unutar medija; o tome kako javnost prihvaća religijske poruke te o prinosu medija u stvaranju suvremene religije. Zbornik su o tome uredili P. Brechon i J.-P. Willaime i objavili pod naslovom *Médias et religions en miroir*. U zborniku nema ni traga sotoniziranju, ali je još manje odsutna kritičnost. Bože moj, zašto je u nas katolika – ne dakako u svih – često posve obratno?

Prije spavanja pala mi je na pamet genijalna novost za naš HRT, koju mu darujem besplatno. Neka, naime, jutarnje emisije premjeste navečer – osobito *Maju* i *Res publicu* – a večernje ujutro i bit će jamačno najbolja televizija na svijetu. Barem još nešto nakon uspjeha J. Kostelić i rukometaša za našu potpunu kolektivnu sreću. Nije dobro što sve ranije odlazim u krevet na noćni odmor. Ipak, ovako ostaje više vremena za razmišljanje, duhovnu meditaciju i molitvu. A toga kršćanima nikad dosta u ovom uskomešanom i ludom svijetu.

3. veljače 2005.

Pohvalno je što *Kršćanska sadašnjost* u posljednje vrijeme objavljuje ozbiljne teološke i filozofske knjige. Vidi se da netko vrlo upućen sudjeluje u odabiru i odlučivanju. Svejedno, ne osjeća se baš odjek u našoj vjerničkoj zajednici koja se odlučuje za neka čudna djela i sastavke. Kako će uostalom i imati vremena za dublje prosudbe kad ju je opsjela pomama – izvana izazvana – za urotničkom literaturom svih vrsta i sadržaja? Glavno da smo prozreli Zao svijet i odgonetnuli mu sigurnu propast. Umjesto kršćanske eshatologije podmetnuta nam je politička apokalipsa. Osim nje, drugo je sve sporedno. Na djelu je očito neka lažna teologija gnosticizma i vrlo pojednostavnjena povijesna znanost čiji su se prečaci uvukli u našu Crkvu, možda zbog osjećaja nemoći i hude sudbine ljudi u hrvatskome postkomunizmu, pa je polako iznutra ugrožavaju u njezinoj koncilskoj novosti i dijaloškom iskoraku u budućnost. U Splitu i Zadru je primjerice doslovce planula i učas se je rasprodala takva knjiga s naslovom *Hijerarhija zavjerenika, Komitet 300 obitelji* bivšeg dužnostnika CIA-e J. Colemana. Njezina je poruka fantastična i u isti mah posve neostvariva. Zaista je teško povjerovati – a u knjizi to stoji crno na bijelo – da engleska kraljica, H. Kissinger, skupina masona i jedan mali znanstveni institut vode i predvode urotu protiv Sjedinjenih Američkih Država s nakanom da ponize i sruše najmoćnije kapitalističko carstvo na svijetu. Na popisu urotnika ima kardinala, isusovaca i znanstvenika za koje bih stavio ruku u vatru da su bolji od mene. U svojstvu člana Tajništva za dijalog s onima koji ne vjeruju pri BK Jugoslavije više sam od 15 godina sustavno pratio, zajedno s drugima, marksističku literaturu. Čitao sam svašta, pa i ono što su sami marksisti svrstavali u lenjinistički šund i s podsmijehom o tome govorili pred nama, ali baš nikad i nigdje nisam u životu susreo takav navni urotnički uradak kao što je ovo nevjerojatno djelo. Čak je poslovično oprezan Z. Tomac nasjeo i pojavio se među predstavljacima knjige u Zagrebu. Blago nama kad se zanosimo sličnim idejama i još usput mislimo da će nam ta spoznaja pomoći izići iz krize. Unatoč tomu, ne bi me ništa smetalo – jer je svatko slobodan u svojim odlukama – kad se to ne čini na štetu Crkve i njezine vjerodostojnosti. Zato nije pošteno šutjeti.

Imam mnogo prijatelja i znanaca koji neće biti zadovoljni ovim mojim razmišljanjima, ali je zapravo *Dnevnik* i izmišljen kako bi

se u njemu moglo ponešto slobodnije pisati o prijepornim temama. Bez žalca i smireno. Razgovori i onako uvijek traju i točka nije stavljena ni na što i nikamo. A teorija urote – hvala Bogu – nije još postala dogmom u Katoličkoj Crkvi a, sigurno, i neće.

Iz Rima mi je napokon stigla davno tražena knjiga američkog sociologa religije J. Casanove *Public Religions in the Modern World*, koja je imala velikog odjeka i dobar prijam u stručnim krugovima. Često s čudnom upornošću tražim knjige, jer želim pratiti izbiliza što se u svijetu zbiva. Mediji mi nisu dostatni i ne želim nikako ostati na njima. Bila bi to katastrofa. Do kakvih je zaključaka došao J. Casanova? On drži da je danas kršćanstvo u velikoj mjeri izišlo iz privatnosti i opet se je počelo značajnije osjećati i glasnije čuti u društvenoj javnosti. Da bi to dokazao, uzeo je pet novijih primjera njegove desekularizacije i deprivatizacije: u Poljskoj prilagodbom skrivenog, protukomunističkog i političkog kršćanstva na uvjete civilnoga društva; u Španjolskoj prijelazom, odveć brzim, pretkonceilske Crkve na novosti pluralističkoga društva i potpune odvojenosti od države; u Brazilu kritikom bogate i feudalne Crkve, obranom siromaha u teologiji oslobođenja i potvrđivanjem prava Božjega naroda; u Sjedinjenim Američkim Državama izlaskom u javnost evangeličkog protestantizma i njegovih uspjeha u društvenom životu; konačno, u toj istoj državi put katolicizma koji ide od manjinske denominacije, Crkve doseljenika i privatne religije do zadobivanja prava pune javnosti i potvrde ravnopravnosti na tržištu ideja. Ukratko, religija je u svojem području djelovanja uspjela izboriti jednaku slobodu i neovisnost kao sve druge djelatnosti u društvu.

Uz sve očite vrijednosti te knjige, možda su njezini zaključci danas ipak zastarijeli, jer ne odgovaraju u potpunosti prilikama suvremenog trenutka. Tu u prvom redu mislim na zaoštavanje i oživljavanje političkih i ideoloških sukoba nakon rušenja dvaju nebodera 11. rujna 2001. u New Yorku, kad su Sjedinjene Američke Države praktički navijestile rat i ušle u nj s nevidljivim fundamentalističkim neprijateljem, izazvavši nečuvenu psihozu straha od uvijek novih mogućih prijetnji i terorističkih upada. Dapače, pokazalo se je da tako izazvani rat straha u mirnodopskom nastavljanju življenja pogoduje i koristi vladajućoj eliti koja se uspijeva dulje zadržati na vlasti. To lukavstvo rabi i S. Berlusconi na Jadranu i s pričama o fojbama, a ni drugi nisu daleko. Potpiriš mržnju povrijeđenih i iz toga vučeš političku korist na izborima. No ima

jedna još mnogo opasnija stvar, a sastoji se u poticanju i stvaranju sličnog sukoba između kršćana i islama od Palestine do Dalekog istoka, jer nitko ubojitije ne izvodi svoje zadatke od ratnika nadahnutih religijskim opravdanjima. Stoga ne iznenađuje da se danas budi također kršćanski fundamentalizam, što je doista krajnje opasno i može donijeti nepredvidive zle posljedice. Prije svega za same kršćane i njihovu vjeru, a onda za cijeli preostali svijet. Čini se da mnogi toga uopće nisu svjesni i neodgovornom lakoćom igraju se rata i smrti. Pritom je, naravno, posve svejedno je li rat izazvan od drugog fundamentalizma ili je zbog političkih razloga postao dobrodošlim saveznikom svjetovnih moćnika. Ako su pak ti potonji još i pobožni vjernici, vjerojatnost zavaravanja samo raste i pretvara se u zlokobnu mogućnost »obraćenja« dobrih vjernika u zle ratnike. Da nije riječ o pukoj tlapnji, nego o zbiljskoj opasnosti, upozorio je istaknuti hrvatski protestantski teolog M. Volf prije nešto više od mjesec dana na HTV-u u emisiji *Res publica*, izražavajući strepnju da bi novi tjekovi događaja u Sjedinjenim Američkim Državama mogli najviše naškoditi baš kršćanstvu, a ne njegovim neprijateljima. Sve sam ovo napisao da bih pokazao kako su i religijske tvorbe privremene kao i ljudski životi. Kad je sociolog J. Casanova pisao svoju knjigu, američki je model bio u punom sjaju i uspjehu, a danas je već posve drukčije i moglo bi biti još gore.

Ne mogu ovdje prešutjeti – zabrinut bojovnim istupima nekih naših katolika, opsjednutih politikom – kako je nitko manje doli isusovačka *Civiltà Cattolica* izrazila sličnu zabrinutost u svojem uvodniku koji obično ima poluslužbeno značenje u Crkvi. Iako se u njemu priznaje da se laicistički fundamentalizam – ili treći radikalizam u suvremenosti – sve agresivnije odnosi prema katolicima, nije spreman podržati nove križarske ratove protiv bilo kojeg neprijatelja. Stanje se u svijetu za kršćane očito pogoršava, ali to ne može biti uzrokom – piše isusovački uvodnik – da se oni smiju osjećati napadnutima, a još manje da odustanu od iznošenja svojeg učenja koje se temelji na osobi Isusa Krista. Na kraju slijedi poziv kršćanima da se ne zatvaraju i ne zauzimaju borbeni stav prema modernom svijetu.

Znam da od ovoga mojeg pisanja i pozivanja na pravovjerne katoličke izvore nema ništa. Puhanje je to u prazno, barem za one koji su se opredijelili za kršćanstvo zbog svojih političkih radikalnih pogleda na današnji svijet. Kako će mene poslušati kad ni papu Ivana Pavla II. ne shvaćaju ozbiljno kad je u pitanju njegova obrana

tuđih prava, a ne naših interesa. Sve sam uvjereniji kako nema većeg neprijatelja za kršćanstvo od političkog korištenja kršćanstvom za političke probitke svjetovnih projekata. Na tome se potvrđuje ili pada naša vjera. Drugo je sve sporedno i dolazi poslije toga.

4. veljače 2005.

Danas je dan novina. Ipak, odlučio sam ne upadati u napast napadanja i davanja odgovora na sve njihove izazove. Tko bi to uostalom dospio učiniti kad ih je prava šuma i prašuma. Skoknem obično u jednu veliku robnu kuću i tamo prelistam sve novine, a katkad se zadržim i dulje ako nađem koji zanimljiv tekst ili podatak. Jutros sam dobio oštar ukor od mlade prodavačice koja me je opomenula da to ne činim i posramila me pred mnoštvom ljudi u prodavaonici. Bilo mi je zaista neugodno pa sam podvukao rep i bez riječi otišao. Što mogu, nije nitko kriv za moje umirovljeničko siromaštvo. Imam, doduše, spremljenu alternativu u jednoj maloj slastičarnici gdje popijem kavu i pročitam dvoje novine, što mi je, međutim, premalo za punu obaviještenost. Nisam se nadao da ću obavljati ignacijevske duhovne vježbe iz poniznosti obilazeći prodavaonice i kafiće. Nikad dovoljno skromnosti u svijetu osobnoga medijskog promaknuća i javnog isticanja ljudi.

No, idemo dalje. Uz svu različitost, novine postaju svakim danom sve sličnije između sebe, jer samo jedan model priopćavanja ima uspjeha i dobro se prodaje na tržištu, dok sve drugo puni skladišta i baca se u smeće. Rat – kad nema drugog onda i onaj riječima – više uzbuđuje ljude od mudrosti, u čemu je sva mudrost toga modela. Ni na televiziji nije drukčije. Sve emisije, čak i vijesti, zapravo su neka vrsta *talk showa* u kojima se žestoko polemizira, izaziva, napada i brani. Jedina je razlika u tome što neki voditelji znaju pronaći pogodne sugovornike – lijepe, učene, privlačne i duhovite – a drugi u studiju dobiju lošu momčad iz koje nije moguće baš ništa uzbudljivo i pametno izvuci. Onda imamo ono što imamo i rijetko iznad onoga što smo zaslužili.

Opet su se u nekim novinama raspirile rasprave o ulozi katolika u doba Drugog vatikanskog koncila i nakon njega, kad je trebalo dijalogizirati s političkim neprijateljem. Naravno da pritom nije bilo moguće potpuno izbjeći i mimoći kušnje i dvojbe, jer je teško istodobno ostati učinkovitim protivnikom u politici i postati dobrim vjernikom u zahtjevnom kršćanstvu svojom ljubavlju prema tom neprijatelju. Prvo nalaže politika, drugo uči Evanđelje. To se

dosjetkama ne rješava. Uostalom zna se predobro što je tada bilo i tko je i kako vodio dijalog s komunistima. Sve je zapisano u novinama i treba samo zaviriti u knjižnice. Za utjehu pak onima koji su pokušali slušati Evanđelje i svoju Crkvu podsjetio bih ovdje da su dva najuspjelija lika u svjetskoj književnosti o tome kako bi trebao izgledati istinski i vjerodostojni kršćanin upravo ona opisana u romanima *Idiot* F. M. Dostojevskog i *Don Quijote* M. Cervantesa. Možda bi njima mogao biti pripojen lik svećenika Ambricourta u romanu *Dnevnik seoskog župnika* G. Bernanosa. Na to bi valjalo nadovezati ludičku teologiju i ulogu Clowna u tumačenju vjerskog ponašanja. A što se mene tiče, najljepša hvala na velikoj politici, sasvim se dobro osjećam u društvu Miškina, Don Quijotea i abbé Ambricourta. Učili su nas da su kršćanske vrline ljudska prostodušnost, dobrota i malenost, služenje i svetost, a ne politička lukavost i prepredenost. To nisu radili stari na koje se tako lako pozivamo danas. Zaboravio sam na još jednu novost koju susrećem. Proglasimo političkog dušmanina demonom i Sotonom, a onda po njemu bljemo koliko hoćemo, jer nas više ne obvezuje ni novozačetna dužnost čovjekoljublja, a ni crkveno učenje o dostojanstvu ljudske osobe. Bože moj, opet sam bio zločest prema bližnjima.

5. veljače 2005.

Crkva je jedna od malobrojnih ustanova u kojoj stariji razmišljaju slobodnije i hrabrije od mlađih. Za ogledni primjer uzimam teologa Ch. Duquoca. Njegovo najnovije djelo nosi izazovni naslov *La théologie en exil. Le défi de sa survie dans la culture contemporaine*. Koliko je u njoj zrelosti, mudrosti, smirenosti i novosti, a sve na crti Evanđelja i Drugoga vatikanskog koncila. Moram je svakako pokazati N. Bižaci, koji je stručnjak za teologiju nekršćanskih religija, ali ujedno veliki znatiželjnik i pratitelj zbivanja u današnjoj Crkvi.

Neki mi dobronamjerno predbacuju da sam odveć vezan uz sociologiju, stoga pristran i nedovoljno otvoren za teološka promišljanja, zaboravljajući kako se upravo u teologiji odigrava presudni proces i iskorak u dublje i istinitije razumijevanje kršćanstva. To stoji, makar se pod stare dane trudim nadoknaditi propušteno u pogledu teologije. Ipak, ovoga me trenutka iznimno zaokupio jedan tipično sociološki problem koji usput otkriva kako je ta moja omiljena znanost zapravo posve nemoćna da odgovori na sljedeće pitanje: zašto je tako temeljita i smrtonosna kriza u isti mah zahva-

tila Pravoslavnu crkvu u Grčkoj i Anglikansku crkvu u Engleskoj i u Sjedinjenim Američkim Državama, iako je prva izrazito konzervativna i smještena u nerazvijenom društvu, dok je druga liberalna i povezana s podnebljem postmoderniteta i pune sekularizacije. Zabrinjavajuće je što se to zbiva u svijetu koji sve uspješnije rješava nesuglasice govorom i razgovorom, popuštanjem i strpljivošću. Najnoviji je primjer stvaranje i oblikovanje Europske unije i njezinih ustanova, a stariji onaj Ujedinjenih naroda.

Kod *Gallimarda* je objavljena nova knjiga o Međugorju. Napisala ju je sociologinja E. Claverie. Baš me zanima kako će u nas biti primljena ako je uopće itko i pročita. Opsežna je i interdisciplinarno postavljena. Ne manjka u njoj ni teologije. Mi rado napadamo druge, ali se rijetko potrudimo sustavno i ozbiljno uhvatiti u koštac s vrućim problemima. To je učinila ugledna francuska znanstvenica E. Claverie. Ne moramo se, naravno, s njom složiti, ali joj teško možemo uputiti prijekor zbog površnosti i nerada. Naučila je naš jezik i više od deset godina odlazila u Međugorje i penjala se na brdo kao svaka druga hodočasnica. *Hic Rhodus, hic salta*.

6. veljače 2005.

Danas je dan Gospodnji. Nedjeljna liturgija u crkvi Gospe od Zdravlja. Predvodi je fra Petar. Evanđeoska preporuka da kršćani budu Sol zemlje i Svjetlo svijeta. Cijeli jedan program ne samo za jednu nedjelju nego cijeli ljudski život i njegov svemir. A što su ta sol i to svjetlo nego naša dobra djela? Sve Evanđelje u dvije obične riječi.

Preko Splita je prošao E. Marin, naš novi veleposlanik u Vatikanu.

7. veljače 2005.

Počeo sam se ranije buditi, pa mi se misli roje do krležijanske ognjice. Vidim da su se dvije hrvatske »duše« opet probudile i vode ili, još bolje, nastavljaju voditi izgubljene ratove iz prošlosti. Dugo su nas uvjerali kako su ustaše zločinci i ubojice, a sad nam govore da su to bili i partizani. Ne kraju će ispasti da je zapravo cijeli hrvatski narod naopak i nevaljan, što vjerujem da baš nije nikomu u sporu nakana, ali će takav završni dojam u konačnici ostati. Više razuma nikomu ne bi škodilo u vremenima tranzicije.

Na prvom programu talijanske televizije pratim okrugli stol o Sotoni i egzorcizmu u katoličkim krugovima i zajednicama. Sudjeluje stari i omiljeni kardinal E. Tonini, lucidan i dobronamjeran kao uvijek u svojim nastupima. Nije baš oduševljen porastom pozivanja na Sotonu u vjerničkim krugovima. Opominje nas da je ljudski razum također Božje djelo, pa ga valja češće rabiti nego se prepuštati egzaltacijama i praznim ushitima koji ništa ne znače. I ovdje je čovjekoljublje, a ne samo Bogoljublje, jedino mjerilo za kršćane. A ljudi žive i izvan nas i oni su mnogo potrebniji spasenja od nas samih. Nije dobro zaboraviti na njih.

Priznajem da nije jednostavno danas biti i ostati vjernikom. Razapeti smo oprečnim zaključcima učenih ljudi i stručnjaka: od potpuna pesimizma do isto tako krajnjeg optimizma. Usporedite dvije u posljednje vrijeme hvaljene knjige koje su napisali sami katolici: biskup H. Simon svojom knjigom *Vers une France païenne* i crkveni povjesničar Ph. Jenkins svojom *The Next Christendom. The Coming of Global Christianity*. Iste činjenice, a opet drukčiji vidici i ocjene.

Gospodine, pomozl nam izabrati pravi put do tvoje Ljubavi i Milosrđa...